

КОМПЛЕКСНИЙ ХАРАКТЕР КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

СТЕПАНЮК Руслан,

др. наук, проф., Харківський національний
університет внутрішніх справ, Україна,
ORCID ID: 0000-0002-8201-4013

Summary: The issue of combating domestic violence is particularly relevant in criminology and criminalistics. To date, scientists have developed many methods for investigating murders and other serious violent crimes, but the sign of domestic violence has not been sufficiently taken into account. In many cases, predicate domestic violence is a significant sign and prerequisite for committing another criminal offense. It requires investigation together with the underlying criminal offense, which makes the relevant forensic methodology complex.

Key words: theory of criminalistics methodology, domestic violence, investigation of domestic violence, comprehensive investigation methodology, counteraction to domestic violence.

Проблематика домашнього насильства давно привертає особливу увагу науковців, що зумовлено надзвичайною шкідливістю цього явища, соціальною чутливістю і водночас складністю запобігання такому насильству. Ця тенденція характерна для усіх демократичних держав, у тому числі і для України.

Активізації наукових пошуків у цій сфері сприяло прийняття в 2017 році Закону України „Про запобігання та протидію домашньому насильству”, внесення доповнень до КК України шляхом криміналізації відповідного діяння та запровадження обмежувальних заходів щодо осіб, які вчиняють домашнє насильство. Також нещодавно Україною було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Ці обставини поставили нові завдання перед уповноваженими державними органами та службовими особами. У свою чергу від науковців очікується розроблення рекомендацій, спрямованих на забезпечення практичної діяльності дієвими засобами і методами запобігання та протидії домашньому насильству.

Криміналістична наука як прикладна галузь, що покликана забезпечувати правоохоронців першочерговими засобами і методами протидії злочинності, також повинна звернути особливу увагу на проблематику домашнього насильства, дослідити нагальні проблеми щодо найбільш небезпечних його форм та запропонувати шляхи вдосконалення методичних рекомендацій з виявлення та розслідування не тільки домашнього насильства як окремого кримінального правопорушення, а і більш тяжких злочинів, з ним пов'язаних. Відповідні методики за ієрархією у системах щодо розслідування окремих видів і груп злочинів будуть підвидовими, а за внутрішнім змістом матимуть комплексний характер.

Наприклад, до найбільш небезпечних наслідків домашнього насильства, безумовно, необхідно відносити смерть людини. Відповідні діяння в основному кваліфікують як вбивства, отже, в криміналістиці варто звернути увагу на доцільність побудови комплексної методики розслідування вбивств, пов'язаних з домашнім насильством. Зараз за цією проблематикою окремі дослідження проводяться, але поки що така методика не сформована.

Тут варто зауважити що у вітчизняній моделі криміналістики прийнято будувати окремі мето-

дики розслідування насамперед на підставі кримінально-правової кваліфікації певних діянь. Також нерідко науковці використовують додатково криміналістичні ознаки, зокрема специфіку суб'єктів, способів, місць учинення кримінальних правопорушень тощо. Щодо вбивств було розроблено чимало методик розслідування, але ознака домашнього насильства при цьому врахована недостатньо. Найбільш близькою до досліджуваної є методика розслідування сімейно-побутових убивств, яка лише частково вміщує аспект домашнього насильства, але і вона в Україні вже давно не оновлювалась. Також важливо підкреслити, що побутове (сімейно-побутове) вбивство не є тотожним вбивству, пов'язаному з домашнім насильством.

В англійській літературі аналогом побутового вбивства є поняття „domestic homicide” (домашнє вбивство). На відміну від криміналістів, кримінологами, судовими психіатрами та судовими психологами було досить ретельно досліджено як цей вид убивств в цілому, так і його окремі підвиди. Зокрема до числа таких підвидів відносяться „вбивство інтимного партнера” („uxoricide” або „intimate partner homicides”), дітовбивство, яке поділяють на вбивство малолітніх дітей і вбивство новонародженої дитини („neonaticide”), вбивство кількох членів однієї сім'ї („familicide”), вбивство батька, матері, брата, сестри. Таким чином, поняття „домашнє вбивство” охоплює вбивство особи (кількох осіб), з якою винний перебуває або раніше перебував у сімейних або близьких відносинах.

Криміналістами такий підхід до класифікації домашніх вбивств фактично не враховується, що, на нашу думку, має наслідком суттєву прогалину в методико-криміналістичному забезпеченні розслідування вбивств.

Крім того зауважимо, що домашнє вбивство та вбивство, вчинене у зв'язку з домашнім насильством, не є тотожними категоріями і співвідносяться як загальне і окреме. Домашнє вбивство не обов'язково пов'язано з домашнім насильством, хоча завжди є формою останнього. Але сучасні нормативно-правові підходи до проблематики домашнього насильства визначають його як самостійний, окремий вид правопорушення. Тому в аспекті побудови методики розслідування вбивства або іншого тяжкого злочину, пов'язаного з домашнім насильством, останнє повинно характеризуватись ознаками предикатності та систематичності.

У процесі розслідування вбивства має значення, чи мало місце предикатне домашнє насильство, чи саме воно зумовило виникнення злочинної події. У таких випадках необхідно ставити і вирішувати специфічні тактичні завдання, пов'язані зі з'ясуванням не тільки безпосередньо обставин вбивства, яке розслідується, а і обставин вчинення домашнього насильства, заходів щодо запобігання йому з боку уповноважених органів і службових осіб.

Зазначені особливості стосуються не тільки вбивств, а й інших кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, зокрема заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтувань, катувань тощо. Відповідно криміналістам варто розроблювати саме комплексні методики розслідування.

Проблематику комплексних криміналістичних методик у вітчизняній криміналістичній науці розпочали досліджувати порівняно нещодавно у зв'язку з формуванням рекомендацій з розслідування економічних і службових злочинів. Було відзначено, що чимало таких деліктів учиняють у сукупностях, тому під час розслідування слідчим доводиться встановлювати обставини не одного, а кількох взаємопов'язаних кримінальних правопорушень. Тому криміналістичну класифікацію окремих криміналістичних методик було доповнено новим їх різновидом та відповідно уточнено підходи щодо їх структури та змісту. На нашу думку, комплексний характер повинно надати і методиці розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, адже при їх розслідуванні також необхідно з'ясувати не тільки обставини безпосередньо вчиненого делікту (вбивства, зґвалтування тощо), а і предикатного домашнього насильства. Також у цій методиці особливе значення матимуть рекомендації щодо профілактичної діяльності, яка в дійсний час не є

вагомою для більшості інших методик розслідування.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що у зв'язку з надзвичайною актуальністю і соціальною чутливістю проблематики протидії домашньому насильству перед криміналістичною наукою постають нові завдання, що полягають у необхідності розроблення нових методик розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством. У механізмі вчинення останніх предикатне домашнє насильство є обов'язковою ознакою та передумовою вчинення іншого, основного кримінального правопорушення. Воно потребує розслідування разом із основним кримінальним правопорушенням, що надає відповідній криміналістичній методиці ознак комплексної. Розвиток наукових положень і практичних рекомендацій з формування та реалізації комплексної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, є важливим напрямом подальших наукових пошуків.